

Kristian Korpista Leo Arneen

Katsaus Mika Waltarin salanimi- ja nimimerkkikirjoituksiin

Mika Waltaria (1908—1979), laajimmin ulkomailla tunnettua suomalaista kirjailijaa,¹ voi jo kiistatta luonnehtia klassikoksi. Waltarin humaani sanoma puhuttelee jatkuvasti uusia lukijapolvia: yhä suuremmalla syyllä ihminen on ihmisen ainoa veli entistä väkivaltaisemmaksi käyvässä maailmassa.²

Kansainvälinen menestys seurasi Waltaria kirjailijanuran ensi vuosisista lähtien. Suuri illusioni (1928), läpimurtoromaani, teki hänet tunnetuksi myös Skandinaviassa. Pienoisromaanin *Vieras mies* tuli taloon (1937) myötä maine laajeni Eurooppaan. *Sinuhe*, egyptiläinen (1945) sekä sen jälkeen syntyneet historialliset romaanit loivat Waltarille maailmanmaineen.

Kotimaassa Waltarilla oli varsin keskeinen asema 1930- ja 40-luvun kirjallisuudessa.³ Uusien virtausten päästyä vallalle tilanne muuttui. Modernistien sukupolvi 50-luvulla ja sitten yhteiskunnallisesti radikaal-

¹ Eero Neuvonen, Suomen kirjallisuus ulkomailla. Suomen kirjallisuus VIII, s. 507. Keuruu 1970.

² Panu Rajala, Mika Waltari, maailmankirjallisuuden klassikko. Vallinkoski—Juurinen, Mika Waltari ulkomailla, s. 8. Helsinki 1978.

³ Se, että Waltarin osuus 1930-luvun kirjallisuudessa todella oli vahva, tuli selvästi ilmi 1937 WSOY:n järjestämässä pienoisromaanikilpailussa. Waltari tahtoi panna kirjailijankykyänsä objektiivisesti punnittaviksi ja jätti siksi kilpailuun kaksi nimimerkillä varustettua käsikirjoitusta. Kun sekä ensimmäiselle sijalle asetun *Vieras mies* tuli taloon että toiseksi arvioidun *Ei koskaan huomispäivää* -pienoisromaanin tekijäksi paljastui Waltari, jälkimmäinen poistettiin kilpailusta. Waltarin kaksoisvoitto nimittäin katsottiin kohtuuttomaksi menestykseksi. Ritva Haavikko, Mika Waltari ja kaksi pienoisromaania, s. 2—6. Teksti- ja kuvaliite romaaneihin *Vieras mies* tuli taloon ja *Fine van Brooklyn*. Keuruu 1978. *Vieras mies* tuli taloon -teoksen Waltari jätti kilpailuun signatuuriinaan *Suum esse*. Yrjö A. Jäntti, kirje Onerva Kylmämettä-Kiiskelle 11. 7. 1980.

listunut 60-luku jättivät Waltarin ”kritiikin paitsioon”.⁴ Silti hänen näinä vuosikymmeninä ilmestyneiden historiallisten romaaniensa lukijakunta oli suuri.⁵ Waltarin uusi tuleminen, hänen suosionsa räjähdysmäinen kasvu alkoi 1970-luvun lopulla, kun kirjailijan 70-vuotispäivän kunniaksi alettiin julkaista hänen teoksistaan uusintapainosten sarjaa. Samanaikaisesti lehdistössä kirjoitettiin hänestä kilvan. Edelleen kuitenkin on Waltarin kirjailijankuva yksityiskohtaisesti hahmottamatta ja hänen tuotantonsa eri osa-alueet odottavat perusteellista selvittämistä. Siksi hänen tuotannostaan nostetaan toistuvasti esiin samoja ominaisuuksia, samoja teoksia samassa valossa. Waltarin ”ohjelma” oli vapaus, inhimillisyys, suvaitsevaisuus ja kaunis turhuus — mutta nimenomaan myöhäiskauden tuotannossa. Toki hän oli erityisesti oman aikansa tuntojen tulkki, mutta 20- ja 30-luvulla siihen sisältyi paljon muuta kuin edellä esitetty ohjelma.

Waltarin tuotanto on poikkeuksellisen laaja. Mika Waltarin juhla-kirjaan kootussa kirjailijan alkuperäisen tuotannon bibliografiassa, joka ulottuu vain vuoteen 1958, on mainittu kaikkiaan 1155 numeroa.⁶ Varsinaisia teoksia — mukaan luettuna erillisinä julkaistut pienoisromaanit sekä esitetyt painamattomat kuunnelmat ja näytelmät — Waltari on luonut yli 80. Näistä hän on julkaissut seitsemän eli melkein joka kymmenennen teoksen salanimellä tai nimimerkillä. Lisäksi hän on käyttänyt pseudonyymeja ja signatuureja sanoma- ja aikakauslehdissä.

Vaikka Waltari oli ottanut omakseen aikaisemmin jo useita pseudonyymeja ja signatuureja, hän esitti Aiotko kirjailijaksi? -oppaassa v. 1935 painokkaasti: ”Älä käytä salanimeä. Kadut sitä kuitenkin myöhemmin. Käytä aina julkaistessasi ainakin samaa salanimeä.”⁷ Mahdollisesta katumisesta huolimatta Waltari itse jatkoi edelleen salanimien ja nimimerkkien suojassa kirjoittamista!

Monesti kirjailijan ensimmäiset salanimet jäävät täyttymättömien kirjallisten unelmien ”unohdetuksi muistomeriksi”.⁸ Näiltäkään osin Mika Waltari ei mahdu yleisiin kaavoihin. Hänen pseudonyymeilla ja signatuureilla julkaistut teoksensa ja tekstinsä — nekin, jotka eivät

⁴ Panu Rajala, Mika Waltari nöyrä maailmanvalloittaja. Helsingin Sanomat 28. 8. 1979, s. 13.

⁵ Esimerkiksi Mikael Karvajalasta otettiin kuusi painosta jo 1948—50 ja Ihmiskunnan vihollisista viisi painosta 1964—65.

⁶ Sirkka Musikka, Mika Waltarin tuotanto. Mika Waltarin juhla-kirja. Porvoo 1958. On huomattava, että luettelossa Musikka on sijoittanut omaksi numerokseen esimerkiksi jokin Waltarin runsaasta 600 arvostelusta.

⁷ Mika Waltari, Aiotko kirjailijaksi?, s. 134. Porvoo 1935.

⁸ V.[ilho] S.[uomi], Salanimistä ja nimimerkeistä. Ajan kirja 1/1950, s. 4.

kuulu hänen tuotantonsa keskeiseen osaan — tuovat esiin erittäin mielenkiintoisia seikkoja hänen kirjailijankehityksestään.

1. Omalla nimellä, salanimellä vai anonyymisti?

Salanimien ja nimimerkkien käyttö on ollut E. J. Ellilän mukaan maassamme yllättävän yleistä. Suomessa pseudonyymeihin ja signatuureihin on turvattu selvästi useammin kuin muissa Pohjoismaissa.⁹

V. J. Kallio¹⁰ on esittänyt seuraavat viisi keskeistä syytä, joiden vuoksi tekijät hänen mielestään pysyttelevät salanimien takana piilossa.

1. Tunnesyyt, esimerkiksi vaatimattomuus tai ylpeys, intohimot, kuten viha tai pelko joutua vainotuksi. Esimerkiksi sopii tekijännimi *Aulikki Prinkki*. Monien kirjailijoiden tavoin Elvi Sinervo julkaisi lapsille tarkoitettuja teoksia omaa nimeään paljastamatta, koska tälle lukijakunnalle kirjoittamista pidettiin vähäarvoisena.

2. Taloudelliset seikat. Kirjailija, peläten lukijapiirinsä pienenemistä, ottaa uusia salanimiä, jotta luultaisiin useiden kirjoittajien olevan kysymyksessä. Taloudelliset syyt vaikuttanevat eniten viihteentekijöiden pseudonyymikirjoitteluun.

3. Tiettyihin yhteiskuntaryhmiin, esimerkiksi papistoon, sotilaisiin tai virkamiehiin kuuluvat henkilöt katsovat joissakin olosuhteissa voinnansa vapaammin hoitaa tehtäviään, jos käyttävät kirjoituksissaan pseudonyymia. Esimerkkinä voi mainita vaikka *Pekka Peitsen*, Urho Kekkosen aikoinaan poliittisissa ajankohtaispakinoissaan viljelemän ja myöhemmin tunnetuksi tulleen nimimerkin.

4. Patronyymiset syyt saavat kirjailijan, jolla on hullunkuriselta tai karkealta kuulostava nimi, omaksumaan toisen, kaunisointuisemman. Esimerkiksi *Johannes Linnankoski* kalskahtaa komeammalta kuin Vihtori Peltonen.

5. Sukupuolesta johtuvat syyt saattavat ottamaan vastakkaista sukupuolta edustavan nimen. Tavallisimmin naiskirjailijat ovat valinneet miehen nimen. Tunnetuimmat tähän kohtaan liittyvät tapaukset kirjallisuudessamme ovat Algoth Untola > *Maiju Lassila* ja Hella Wuolijoki > *Juhani Tervapää*.

⁹ E. J. Ellilä, Kirjallisia salanimiä ja nimimerkkejä, s. 14—15. Toinen, täydennetty painos, Forssa 1966.

¹⁰ V. J. Kallio, Fennica-kirjallisuuden salanimiä ja nimimerkkejä vuoteen 1885, s. 8. Helsinki 1939.

Myös silloin kun kirjoittajia on useampia kuin yksi, on tavallista, että yhteiseksi tekijännimeksi valitaan salanimi. Esimerkiksi *Tauno Sala* (= Leo Anttila ja Olli Ant-Wuorinen) sekä *Tuttu Paristo* (= Elsa Soini ja Seere Salminen)¹¹ ovat tällaisia synteesinimiä. Tietysti salanimen käyttö voi olla myös pelkkä tapa, jota kirjoittaja ei edes yritä perustella.

Luonnollinen tausta Waltarin innostumiselle alkutuotannossaan salanimiin on löydettävissä tulenkantajain käytännöstä. 1920-luvun nuorten runoilijoiden joukossahan uuden kirjailijanimen omaksuminen oli pikemmin sääntö kuin poikkeus. Esimerkiksi *Elina Vaara*, *Katri Vala* ja *P. Mustapää* ovat kaikki kirjailijanimiksi otettuja, vaikka niitä käytetään lähes yksinomaan kirjailijan alkuperäisen nimen asemesta.

2. Kauniimman sukupuolen ihailija

Mika Waltarilla pseudonyymi- ja signatuurikirjoittaminen keskittyy odotuksenmukaisesti pääosin alkutuotantoon. Kirjailija muisteli jo ensimmäisen julkisuuteen saamansa tekstin ilmestyneen nimimerkillä, josta ulottuu linja aina Neferneferneferiin asti. Nimimerkki oli *Kauniimman sukupuolen ihailija*. Pseudonyymeina pääsivät julkisuuteen seuraavatkin kirjoitukset, Waltarin teini-ikäisenä viikkolehtiin myymät kertomukset. Kirjailija koki tämän varhaisen viikkolehtikirjoittelun hyväksi harjoitukseksi.¹² Olennaisempaa lienee ollut se, että isän kuoleman jälkeen taloudellisesti vaikeaan asemaan jääneen perheen koulu-poika sai tarpeellisia tuloja. Kirjailija piti vielä vuonna 1971 onnellisena sitä, että kirjoitti nuo jutut pseudonyymeilla, ja toivoi niiden pysyvän ainiaan salaisuuksina. Arvailujen varaan siis jää, mistä vuoden 1925 Juttutupa-lehden seikkailukertomuksista ja etusivun¹³ sentimentaalisista rakkaustarinoista voisi lähteä etsimään Waltarin myöhemmän tuotannon alkuituja.

¹¹ Ellilä, mts. 20–21.

¹² Nimimerkin Kauniimman sukupuolen ihailija kirjoitus julkaistiin yleisönosastossa. Mika Waltarin kirjailijahaastattelu 1971, s. 118. Haastattelijana Ritva Rainio. Litteraatio Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa.

¹³ Waltarin kirjailijahaastattelu 1971, s. 115, 118; Juhani Ahosta Saima Harmajaan, s. 266–267. Porvoo 1938.

Painetun esikoisteoksensa, tilauksesta merimieslähetyksen ”reklamiksi”¹⁴ kirjoitetun uskonnollishenkisen kertomuksen Jumalaa paossa (1925), tuleva teologian ylioppilas julkaisi omalla nimellään. Samoihin aikoihin hän esiintyi Nuori Voima -lehden palstoilla runoilijana signatuurilla *Nequiquam* (’turhaan’).¹⁵ Vuonna 1926 Waltari otti uusiksi salanimikseen *Untamo Raakin* ja *Kristian Korpin*.

Seura-lehdessä, jota Waltari toimitti v. 1928, hän esiintyi paitsi omalla nimellään ja Kristian Korppina myös pakinoitsijana nimimerkillä *Perroquet* (’papukaija’). L. A. Salavan tiedon mukaan Waltari on pakinoinut nimimerkin suojassa toiseenkin lehteen, nimittäin *Periskooppina* Suomen Kuvalehteen,¹⁶ jonka toimitussihteerinä hän oli 1936—38.

Kristian Korpin jälkeen Waltari ei näytä¹⁷ käyttäneen lehdissä enää salanimiä, signatuureja sen sijaan kylläkin. Sodan aikana hän esiintyi *Nautikuksena* ainakin Maaseudun Tulevaisuudessa; samalla nimimerkillä hän julkaisi teoksenkin. On myös muistettava, että lähes kaikki Waltarin kirjallisuus- ja taidearvostelut ilmestyivät varustettuina signatuurilla *M. W.* Tämä tunnus kävi erityisen tutuksi Maaseudun Tulevaisuuden lukijoille, koska Waltari julkaisi sillä lehdessä yli 600 arvostelua.¹⁸

Vielä 1930-luvulla ja 40-luvun alussa Waltari julkaisi kokonaisia teoksia — tai osallistui teosten kirjoittamiseen — salanimillä. Senaikaisia nimiä ovat *Kapteeni Leo Rainio*, *M. Ritvala* ja *Leo Arne*.

Tuotantonsa bibliografian laatijalle Sirkka Musikalle akateemikko Waltari totesi 1950-luvun loppupuolella, että luetteloa on tuskin edes mahdollista saada täydelliseksi: hän oli jo unohtanut osan käyttämistään pseudonyymeista ja signatuureista.¹⁹ Seuraavassa tarkastellaan lähemmin vain niitä salanimiä ja nimimerkkejä, joilla Waltari kirjoitti kokonaisen teoksen tai useampia.

¹⁴ Raija Majamaa, Kirjailijoiden lapsuudentyöt 12. 10.—2. 12. 1979 -näyttelyluettelo, s. 7. Helsinki 1979.

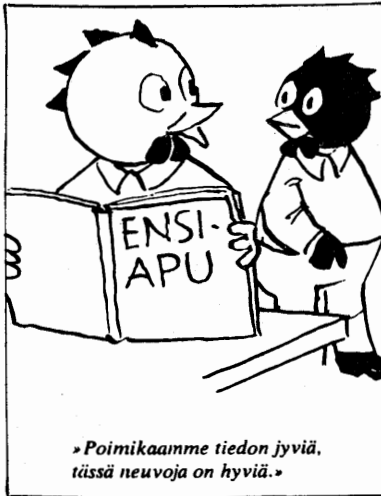
¹⁵ Musikka, mts. 178, 200.

¹⁶ L. A. Salava, Salanimi- ja nimimerkkiluettelo, s. 1130. S.l., s.a.

¹⁷ Musikka, mt.

¹⁸ Siihen, julkaisiko Waltari muissa lehdissä signatuurilla *M. W.*, Musikka ja Salava eivät ole ottaneet kantaa. Salavan luettelon perusteella, s. 429, näyttää siltä, ettei yhtä aikaa Waltarin kanssa kirjoittanut samoilla foorumeilla muita nimimerkkiä *M. W.* käyttäneitä. Siksi on syytä arvella, että esim. Helsingin Sanomissa 1926—27 ilmestyneet signatuureilla *M. W.* ja *M. W.-ri* varustetut kirja-arvostelut ovat Waltarin käsialaa.

¹⁹ Musikka, mts. 85.

Oman nimensä salaten Mika Waltari riimitteli lapsille Kieku ja Kaiku -sarjakuvaa Kotilietteen. Lyhyitä katkoja lukuun ottamatta hän laati opettavaisia runosäkeitään lehteen 1930-luvun puolivälistä syksyyn 1975, jolloin sarjan teko katkesi piirtäjän, Asmo Alhon kuoltua. 1950-luvun lopulla ei juuri vielä tiedetty, että Kiekua ja Kaikua tekstitti kirjallisuuden akateemikkomme; vasta vuosia myöhemmin Waltari antoi liittää nimensä Alhon nimen viereen.

3. "Nimessä hän on ärrä"

Vaikka Waltari Aiotko kirjailijaksi? -oppaassa erityisesti painotti, että ainakin kokonaiset teokset ja runot on aina tuotava julkisuuteen omalla nimellä,²⁰ hän piiloutui ensimmäistä painettavaksi tarkoitettua runokokoelmaansa kirjoittaessaan salanimen taa. Untamo Raakki syntyi abiturienttikäväänä 1926, kun Waltari halusi aloittaa kirjailijauransa todella "repäisevällä tavalla", siten ettei kyseessä oleva kirja ainakaan "kuolisi äännettömyyden kautta".²¹ Waltari tarkoitti vapaamittaisia runoja sisältävän Lauluja Saatanalle -kokoelman käsikirjoitusta.

Nyt Waltarilla oli todella painava peruste salanimen käyttöön. Syksyllä teologisessa tiedekunnassa opintonsa aloittavan papin pojan ei kerta kaikkiaan olisi sopinut panna nimeään Lauluja Saatanalle -kokoelman kaltaisen teoksen kanteen. Teoksen kirjoittaminen nimittäin merkitsi nuorelle Waltarille rajua riuhtaisua irti entisestä, koulun ja yh-

²⁰ Waltari, Aiotko kirjailijaksi?, s. 135.

²¹ Mika Waltarin kirjeestä Jalo Sihtolalle 26. 2. 1926. Majamaa, mts. 7.

teiskunnan hyväksymistä normeista, mutta ennen muuta suvun teologiasta arvomaailmasta.²²

Käsitteistöä luonnehtii sattuvimmin nuoren kirjailijan oma arvio, jonka hän esitti kirjeessään Jalo Sihtolalle, isävainajansa ystävälle ja taideharrastustensa ohjaajalle. Waltarin käsityksen mukaan ainakin sikermä Portonnaama astui ”repivän raa’assa brutaalisuudessaan jo melkein niiden rajojen ulkopuolelle, joiden sisällä yleisen käsityksen mukaan taide ja kauneus on”. Kuitenkin Saatana, jolle kokoelma oli omistettu, oli sukua lähinnä Waltarin mielikirjailijan Anatole Francen Lucifer-hahmolle, joka on kuvattu nimenomaan ”tulen ja valon ja hirtittävän ihanan epäilyksen isäksi”.²³

Lauluja Saatanalle jäi käsitteistöksi. Siksi Waltari liitti osia siitä — paljon tai jonkin verran muokattuna²⁴ — myöhempiin kokoelmiinsa. Eräitä osia hän julkaisi Nuoret runoilijat 1926 -antologiassa Kristian Korppina sekä käsitteistökokelman nimelle uskollisimmat Untamo Raakina v. 1927 Työläisnuoriso-lehdessä.

Untamo Raakin henkilöllisyys pysyi varsin hyvin salassa.²⁵ Tämä johtui siitä, että Waltari käytti nimeä julkisuudessa vain muutaman kerran ja varsin vaatimattomalla foorumilla — Työläisnuorisossa. Sinne runot toimitti Waltarin puolesta koulutoveri Arvo Paasivuori²⁶.

Waltari hylkäsi Untamo Raaki -nimen melko pian. Ainakin osasyynä oli se, että Joel Lehtonen piti käsitteistöä läpi luettuaan nimeä nuorelle ihmiselle soveltumattomana.²⁷

Pöytälaatikkoon jääneen Lauluja Saatanalle -kokoelman muut lukijat huomauttivat, että kirjoittajan taipumukset viittasivat sittenkin enemmän proosaan. Niinpä Waltari alkoi kirjoittaa kesällä 1926 novelleja. Näihin hän käytti Untamo Raakin runojen karmean mustanpuhuvan kuvaston. Novelleista muutamien kuten Muumion ja Mustain orkidain voikin havaita kasvaneen ytimenä toimineen runon ympärille.²⁸ Syntynyt novellikokoelma Kuolleen silmät, kertomuksia tuntematto-

²² Ritva Haavikko, Mika Waltarin runoilijantie. Mika Waltari, Mikän runoja ja muistiinpanoja 1925—1978, s. 14. Toim. Ritva Haavikko. Juva 1979.

²³ Haavikko, Mika Waltarin runoilijantie, s. 14—15.

²⁴ Esimerkiksi kirjailijoiden lapsuudentöiden näyttelyssä 1979 mukana ollut Lauluja Saatanalle -käsitteistörunon Pyramiidi-unia I osa poikkesi Valtateissä (1928) ilmestyneen Pyramiidiuni-runon vastaavasta osasta. Eroja oli lähinnä kielellisissä yksityiskohdissa.

²⁵ Arvi Kivimaa, kirje tekijälle 22. 5. 1980.

²⁶ Mika Waltarin haastattelu 19. 4. 1974. Haastattelijana tekijä. Nauhoite Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden kokoelmissa.

²⁷ Sama.

²⁸ Haavikko, Mika Waltarin runoilijantie, s. 15.

man ovilta, joka oli 1920-luvun suomalaisen kirjallisuuden kauhuro-mantiikan huipentuma,²⁹ julkaistiin samana syksynä.

Nuori Waltari katsoi edelleen kokoelman sisällön vuoksi tarvitse-vansa välttämättä suojakseen salanimen. Siksi hän otti Kristian Korpin. Tämän ”komeasti kalskahtelevan” nimen keksi Elina Vaara.³⁰ Pseudo-nyymi on äänneasultaan Waltarille tyypillinen: hän piti tärkeänä sitä, että nimessä on sille selkärankaa, tehoa antavia *r*-äänteitä.³¹ Nimellä lie-nee yhteyttä Edgar Allan Poen Korppi-runoon.³² Tähän pseudonyymiin Waltari näyttää suhtautuneen vakavammin kuin muihin: hän merkitsi jopa valokuviansa omistuskirjoituksiin Kristian Korppi -nimen.³³

Kristian Korppi oli runoilija Untamo Raakkia monipuolisempi. Korpilta ilmestyi novellikokoelman lisäksi muutamia kertomuksia ja runoja sanoma- sekä aikakauslehdissä 1926—28. Näillä kahdella nimel-lä julkaistut tuotteet eroavat laatunsa puolesta selvästi toisistaan. Raak-ki kirjoitti makaaberisti ja räikeästi, Korppi maltillisemmin. Molem-pien tuotteet poikkeavat taas huomattavasti Waltarin tuohon aikaan omalla nimellään julkaisemista teksteistä, jotka olivat pääasiassa us-konnollishenkisiä tai merimiesaiheisia. Seuraavat mielipuoli-teemaa va-rioidivat runot huipentavat kirjailijan eri nimimerkkien suojassa toteutta-man linjaeron:

MIELIPUOLI

Oon hullu, hornasilmä, mielipuoli,
nyt kaikki luodut, kurjat paetkaa.
Ma tiedän, Jumala tän' yönä kuoli.
Ja Pirun vallassa on koko maa.

Oon Antikristus, Saatana ja Piru,
ja kaikki pyhät voimat Helvetin.
On kuollut joka ainut järjen siru,
maailmanlopun, tuhon uneksin.

Ma joka soppeen salaa yöllä hiivin
ja kaiken tulilieskaan sytytän
ja lennän Feniks-linnun jättisiivin
ja tuhkaan uuden kaikkeuden synnytän.

Oon hullu, hornasilmä, mielipuoli
oon pojanpoika isä Saatanan,
Jumala vanhushöperönä kuoli,
ma uudet maat ja taivaat rakennan.

Untamo Raakki
(Työläisnuorisio 10. 8. 1927)

²⁹ Kerttu Saarenheimo, Tulenkantajat, s. 110. Porvoo 1966.

³⁰ Waltarin haastattelu 19. 4. 1974.

³¹ Kun Waltari ja Pulla valitsivat yhteiselle kirjalleen tekijännimeä, Waltari piti Pullan jo aikaisemmin käyttämää Kapteeni Leo Rainiota sopivana: ”Tuossa nimessä hän on ärrä — ärrä on tärkeä, se antaa nimelle selkärankaa.” Armas J. Pulla, Romaanitehtailua Mikan kanssa. Seura 36/1979, s. 30.

³² Waltari vahvisti käsityksen haastattelussa 19. 4. 1974.

³³ Ks. esim. Haavikko, Mika Waltari ja kaksi pienoisromaanina, s. 10; Saarenheimo, mt. sivua 48 seuraava kuvasivu.

MIELIPUOLI

Otin rannasta vuosia lahonneen venheen,
jonka pohjalla kuolleita kaloja hohti.
Meriruohojen limasta seppelen sidoin,
aloin soutaa tyhjiyttä kohti.

Vesi kuollut myskiltä tuoksuu, ja venhe
on tarttunut hukkuneen miehen selkään.
Minä katselen sokein silmin ja nauran
ja ruumiin löyhkää pelkään.

Varastettuja helmiä venhe on täynnä,
lasikaihi on noussut silmäini eteen.
Ihan hiljaa nauraen, — leikitellen,
minä heitän helmiä veteen.

Minä heitän keisarihelmiä veteen,
sokein silmin outoja unia nähden.
Veden pinnassa hukkunut nauraa ja nauraa
minun lapsenleikkini tähden.

Käsin ahnein varastin, kerjäsini niitä;
panin henkeni alttiiksi helmien eteen.
Sokein silmin nyt, — käsin kuihtunein nyt,
minä heitän helmiä veteen.

Pian helmet on lopussa, — silloin revin
pois sokeita silmiä kattavan kaihin.
Itätuulet joskus enkelin siivin,
vie lahonneen venheen maihin.

Kristian Korppi
(Nuoret runoilijat 1926)

Salanimi Kristian Korppi paljastui nopeasti ennen kaikkea sen vuoksi, että Waltari julkaisi samoja runoja eri foorumeilla sekä omalla nimellään että Kristian Korppina. Seuraukset olivat ikäviä. Teologian ylioppilas Waltari joutui dogmatiikan ja siveysopin professorin Antti J. Pietilän puheille. Hänen oli tehtävä tälle tiliä Kuolleen silmistä — niin säädyttömänä ja epäsiiveillisenä kirjaa pidettiin.³⁴

Seuraavan teoksensa, uskonnollisen runokokoelman Sinun ristisi juureen, Waltari julkaisi omalla nimellään 1927. Samana syksynä hän lopetti teologian opiskelun ja siirtyi filosofiseen tiedekuntaan. Näin poistui pääosin syy, jonka vuoksi Untamo Raakkia ja Kristian Korppia oli tarvittu. Uusi salanimi tuli ajankohtaiseksi vasta 30-luvun alussa, kun Waltari oli jo saavuttanut aseman tulenkantajain polven eturivin prosaistina.

4. Waltari + Pulla = Kapteeni Leo Rainio

Kahdessa kirjailijanuransa vaiheessa Waltari kirjoitti varsinaisen taiteellisen tuotantonsa ohessa ajanvietekirjallisuutta. Ensimmäinen viiheromaanikausi osui 30-luvun alkuvuosiin ja toinen 30- ja 40-luvun vaihteeseen. Myöhemmän kauden teokset, esimerkiksi komisario Palmu -kirjat, Waltari julkaisi jo nimissään.³⁵

³⁴ Waltarin haastattelu 19. 4. 1974.

³⁵ Ensimmäisen Palmu-kirjan, Kuka murhasi rouva Skrofin? Waltari kirjoitti vuonna 1938 pohjoismaiseen salapoliisiromaanikilpailuun, jonka hän voitti. Käsikirjoituksen Waltari oli varustanut nimimerkillä *L.K. ja P.T.* Karjala 29. 1. 1939, s. 12. Signatuuri synnyttää vaikutelman, että käsikirjoituksen tekijöitä olisi kaksi!

Ihmeellinen Joosef, jonka alaotsikko on ”vakava ajanviette-romaani”, on Waltarin antaman tiedon mukaan hänen ensimmäinen viihdekirjansa.³⁶ Se syntyi jo v. 1931, vaikka ilmestyikin vasta 1938 tekiännimellä M. Ritvala. Ihmeellisen Joosefin julkaiseminen vasta seitsemän vuotta kirjoitusaikaa myöhemmin lienee johtunut taloudellisista syistä.³⁷ Vapaaksi taiteilijaksi jäämässä oleva kirjailija oli valmis toimeentuloaan parantaakseen saattamaan julki salanimen suojassa vanhankin tekstin, joka ei ilmeisesti enää vastannut hänen laatuvaatimuksiin.

Waltarin käyttämistä salanimistä M. Ritvala on ainoa anagrammi, kirjailijan nimestä kirjainten järjestystä muuttamalla muodostettu. Waltari jätti tarkoituksellisesti pseudonyymien etunimen ensimmäisen kirjaimen varaan. Sukupuolta täsmentämätön tekiännimi sopi teokseen, jonka minäkertoja oli nainen. Mika Ritvala olisi tuntunut epäluontevalta.

M. Ritvalan henkilöllisyys oli joidenkin arvostelijoiden tiedossa.³⁸ Nimimerkki ei peittänyt Waltaria pitkään suurelta yleisöltä senkään vuoksi, että hän romaanin melko positiivisen vastaanoton³⁹ rohkaisemana laati teoksen pohjalta näytelmäkirjoituksen.⁴⁰ Näytelmää, jonka hän toi julkisuuteen omissa nimissään, esitettiin jo kevätkaudella 1939 Kansallisteatterissa.⁴¹

Jos Ihmeellinen Joosef toi Waltarin romaanituotantoon uutena elementtinä huumorin, tuli muiden varhaisten ajanviettekirjojen myötä ennen kaikkea seikkailua. Näiden teosten syntyhistoria on aivan toisenlainen kuin Ihmeellisen Joosefin. Waltari ei nimittäin tehnyt niitä yksin, vaan ne syntyivät kahden kirjailijan yhteistyön tuloksena.

Yhteistyötä toisen kirjailijan, sillä kertaa tulenkantajaystäväen Olavi Paavolaisen kanssa Waltari oli tehnyt jo 20-luvun lopulla. Aloite tuli Paavolaiselta, ja tuloksena oli runokokoelma *Valtatiet* (1928). Siinä kummankin runoilijan osuus on erotettu itsenäiseksi kokonaisuudeksi. Waltari käytti omaa nimeään mutta Paavolainen salanimeä *Olavi Lau-*

³⁶ Päivi Huuhtanen, Waltarin varhaisen romaanituotannon kehityksestä. Kirjallisuuden tutkijain Seuran vuosikirja 26, s. 81. Forssa 1972.

³⁷ Kivimaa, em. kirje; Pulla, Romaanitehtailua Mikan kanssa, s. 30.

³⁸ Esim. A. H. E-la, Omalaatuinen kesäromaani, *Elanto* 8. 7. 1938, s. 11; H-[elvj] K-[arahk]a. Arvosteleva luettelo suomenkielisestä kirjallisuudesta 1938, s. 107. Helsinki 1939. Arvostelevaan luetteloon on vielä merkitty sulkuihin pseudonyymien jälkeen Waltarin nimi.

³⁹ Ks. esim. H-i K-an ja A. H. E-lan em. arvostelu.

⁴⁰ Käsikirjoitus Suomen Näytelmäkirjailijaliiton arkistossa.

⁴¹ Vaikka yleisö piti näytelmästä, esteettinen kritiikki ei katsonut sitä yhtä onnistuneeksi kuin romaani. Esim. Y.[rjö] K.[aijärvi], Teatterikatsaus. *Valvoja-Aika* 1939, s. 204; Kaarlo Marjanen, Calderonia ja muuta teatteria. *Suomalainen Suomi* 1939, s. 232.

ri. Yhteistyö loppui — muista kuin kirjallisuuteen liittyvistä syistä — ikävästi; Waltarin ja Paavolaisen välit rikkoutuivat pitkäksi aikaa.⁴²

Kitkatta sen sijaan sujui Armas J. Pullan ja Mika Waltarin yhteistyö, vaikka he olivat taiteilijantemperamentiltaan aivan erilaiset.⁴³ Tulos oli määrällisesti runsas: neljä teosta. Kirjailijoista kumpikaan ei pystynyt palauttamaan tarkkaan mieleensä, miten yhteistyö oikeastaan alkoi. Waltari muisti tavanneensa Pullan jo opiskeluaikana ja mainitsi, että yhteiset Rainio-kirjat syntyivät Pullan aloitteesta.⁴⁴

Sekä Pulla että Waltari olivat kirjoittaneet 1920-luvun lopulla Hakkapeliitta-lehteen, jossa Kapteeni Leo Rainio esittäytyi v. 1931 Aseveikot-nimisen historiallisen jatkoromaanin kirjoittajana.⁴⁵ Pulla on tehnyt tämän tuotteen sekä lisäksi samalla tekijännimellä v. 1929 ilmestyneen Huimapää-seikkailuromaaninkin yksin. Yhteistyönä valmistuivat romaanit Keisarin tekohampaat (1931), Punainen madonna (1932) ja Älkää ampuko pianistia! (1932)⁴⁶ sekä näytelmä Isänmaan parhaat (1931 tai 1932)⁴⁷. Kolme romaania kertovat Jussi Kihon ja Onni Piukkasen seikkailuista, ja ne eroavat tässä Pullan yksin Rainiona tekemistä kirjoista, joissa kaikissa on eri päähenkilöt. Yhteistyön päätyttyä ”toiminimi” jäi taas Pullan käyttöön, ja hän kirjoitti sitä hyväksi käyttäen vielä romaanit Lempeä korvanleikkaaja (1933) sekä Gangsterit ja seitsemän kääpiötä (1945)⁴⁸.

Waltari teki Rainio-kirjoja sivutoinään. Silti hän suhtautui kunnianhimoisesti uuden kirjallisuuden lajin aloittamiseen. Siekailematta hän ilmoitti kustantajalle Keisarin tekohampaat -käsikirjoitusta julkaistavaksi tarjotessaan, että kyseessä oli seikkailuromaanin, jota parempaa Suomessa ei vielä ollut ilmestynyt.⁴⁹

Kirjailijat työskentelivät siten, että juonen teki Pulla, joka oli Waltarin mielestä parempi juonien keksijä. Se oli jonkinlainen seikkailukirjan ”luuranko”. Työssään Pullalla oli esikuvana ruotsalainen kirjailija

⁴² Waltarin suullinen tiedonanto. Kaarle Stewen, Mika Waltarin nuoruudenkausi, s. 64, 91. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma 1957. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos.

⁴³ Pulla, Romaanitehtailua Mikan kanssa, s. 29—30.

⁴⁴ Waltarin kirjailijahaastattelu 1971, s. 143.

⁴⁵ Leo Rainio sai eteensä Kapteenin ehkä juuri siksi, että Hakkapeliitta suosi kirjoittajien sotilasarvojen näkyviin merkitsemistä.

⁴⁶ Armas J. Pulla, kirjeet tekijälle 15. 10. 1978 ja 28. 12. 1978.

⁴⁷ Näytelmä on saattanut syntyä jo 1931. Pulla viittaa, Romaanitehtailua Mikan kanssa, s. 31, Waltarin kirjeeseen vuodelta 1932. Sen mukaan käsikirjoitus oli jo maaliskuussa 1932 luettavana Kalimalla, joka ei pitänyt näytelmän ottamista Kansallisteatterin ohjelmistoon aivan mahdottomana.

⁴⁸ Pulla, em. kirjeet tekijälle.

⁴⁹ Mika Waltari, kirje Lauri Aholle 6. 6. 1931. Gummeruksen arkisto.

Gustaf Janson sekä hänen teoksensa⁵⁰ *Costa Negra* -yrittäjä; Kenraali T. J. A. Heikkilän tarinoista Pulla ei muistanut saaneensa virikkeitä. ”Luurangon” Waltari muotoili uudelleen laajentaen ja stilisoiden ja saneli koneella kirjoitettavaksi Nuoren Voiman Liiton jäsenelle Helvi Saukolle.⁵¹ Pullan pohjatekstiin Waltari kirjoitti suurin piirtein kolmasosan lisää.⁵² Vaikka perusta oli Pullan, Waltarin viimeistelyllä oli merkittävä vaikutus: yhteistyönä syntyneistä teoksista otettiin pari kolme painosta, kun taas Pullan yksin kirjoittamat Rainio-kirjat jäivät ensimmäiseen painokseen.⁵³ Yhteistyönä valmistuneiden teosten suosiota lisäsi ratkaisevasti se, että niistä tuli käytännössä poikakirjoja.⁵⁴

Pullan käsityksen mukaan ”iloisen 20-luvun” jälkikäuit tuntuivat vielä 1930-luvulla.⁵⁵ Siksi aika oli otollinen humoristisille seikkailuromaaneille.⁵⁶ Waltari ja Pulla tarjosivat ensimmäistä yhteistyönsä tulosta, Keisarin tekohampaita, ensin Otavalle, jossa sitä pidettiin varsin hyvänä lajissaan. Julkaisun ehtona Otava piti kuitenkin sitä, että tekijäksi merkitään sekä Mika Waltari että Armas J. Pulla. Tähän Waltari ei katsonut voivansa suostua varsinaisen kustantajansa Söderströmin takia eikä ”muutenkaan”.⁵⁷ Teokset otti julkaistavaksi Gummerus, vaikka se ei myöntynyt yhtä suureen palkkioprosenttiin kuin Otava oli tarjonnut; ”suhteellisen tuntemattomalle nimelle” ei katsottu voitavan maksaa enempää!⁵⁸

⁵⁰ Vuonna 1942, jolloin kaikista Waltarin ja Pullan yhteistyönä syntyneistä romaaneista otettiin toinen painos, Martti Larni hyökkäsi rajusti kirjoituksessaan Waltaria ja Pullaa vastaan. Hän väitti mm. Elmer Diktoniuksen käsitykseen vedoten, että Kapteeni Leo Rainion teokset ovat ”suoranaisia käännöksiä”. Larni, *Plagiaatteja*. Elannon Mehiläinen 8/1942, s. 9.

⁵¹ Armas J. Pulla, ”Minussa ei juuri ollut sitä kuohuvaa levotonta luovaa voimaa...”. Kirjailijat puhuvat, s. 235. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa 1976; Waltari, em. kirje Aholle. Helvi Saukko muistaa olleensa kirjoittamassa vain Keisarin tekohampaita. Saukko, kirje tekijälle 12. 4. 1980.

⁵² Eino Eskelinen, suullinen tiedonanto tekijälle 12. 6. 1980.

⁵³ Punaisen madonnan 2. painos otettiin 1942, Keisarin tekohampaiden ja Älkää ampuko pianistia! -romaanin 3. painos niinkin myöhään kuin 1961.

⁵⁴ Jorma Mäenpää, *Sata vuotta sadun ja seikkailun mailla*, s. 144. Helsinki 1958.

⁵⁵ Pulla, Kirjailijat puhuvat, s. 236.

⁵⁶ Keisarin tekohampaat sai mm. H.[elle] C.[annelini]lta, Arvosteleva luettelo suomenkielellisestä kirjallisuudesta 1931, s. 116, Helsinki 1932, suojeaan vastaanoton: ”Kaikki tekijän viljelemät vitset esim. eri kansallisuuksien heikkouksista eivät ole säihkyviä tai uudenuutukaisia, mutta kokonaisuutena teos on meikäläiseksi ajanvieteromaaniksi harvinaisen onnistunut.” Negatiivistakin kritiikkiä Pullan ja Waltarin yhteistyönä valmistuneet teokset saivat osakseen. [Elmer] D-[iktoniu]s toivotti Punaisen madonnan tunkiolle arvostelussaan Moskaa. *Elanto* 30. 4. 1932, s. 8.

⁵⁷ Waltari, em. kirje Aholle.

⁵⁸ L.[auri] A.[ho], kirje Armas J. Pullalle 18. 6. 1931. Gummeruksen arkisto.

Arvostelijat, ja heidän mukanaan suuri yleisö, saivat melko pian vihiä siitä, että Waltarilla oli tekemistä Kapteeni Leo Rainion kanssa.⁵⁹ Kuitenkin oli liikkeellä monenlaisia väärinkäsityksiä. Milloin oletettiin Waltarin olevan Kapteeni Leo Rainio, milloin taas arveltiin kaikkien kyseisellä salanimellä julkaistujen teosten olevan Pullan ja Waltarin yhteistyötä. Uskottiin jopa, että kyseessä oli joku tuntematon kirjailija.⁶⁰ Lähdeosteosten epätarkkuudet aiheuttavat edelleen sekaannuksia.⁶¹

Yllättävästi kirjailijoiden yhteistyö laveni seikkailuromaaneista näytelmään. Syntyi komedia Isänmaan parhaat. Sille kävi huonommin kuin romaaneille, eikä tuota huijariaiheista näytelmää ole painettu eikä liioin tiettävästi esitetty.⁶²

Waltarin ja Pullan kiinnostukset poikkesivat toisistaan ja heidän kirjailijankehityksensä kulki eri suuntaan. Yhteistyö päättyi vähitellen. Lopullinen syy oli Pullan mukaan se, ettei Waltarilta enää liennyt aikaa muuhun Helsinki-trilogian kirjoittamiselta.⁶³ Waltari taas muisti Pullan todenneen menestyvänsä parhaiten omalla tyylillään ilman Waltarin apua.⁶⁴ Myöhemmin Pulla kehitteli yhteistyönä valmistuneiden teosten ideoita ja henkilöitä edelleen. Hän on kertonut, että sankariparista Kiho ja Piukkanen tuli hänen Ryhmy ja Romppainen -kirjojensa päähenkilöiden prototyyppejä.⁶⁵

Tärkein syy Waltarin salanimien käyttöön 1930-luvun alussa lienee se, että hän halusi välttää liikatuotantomoitteita,⁶⁶ joita hän oli tottunut saamaan uransa aikana. Epäilemättä pseudonyymina kirjoittamisessa oli myös mukana annos leikkimielä.⁶⁷

5. Poliittikkaa ja kirjallisuuspolitiikkaa

Waltari luopui v. 1938 kokopäivätyöstä Suomen Kuvalehdessä jää-däkseen vapaaksi kirjailijaksi. Tätä vapautta ei kestänyt kauan. Talvisodan syttyessä hän siirtyi sotilasvirkamieheksi Puolustusvoimain tiedo-

⁵⁹ Esim. Kivimaa, em. kirje.

⁶⁰ Pulla, Romaanitehtailua Mikan kanssa, s. 30—31.

⁶¹ Kapteeni Leo Rainion ilmoittavat Armas J. Pullaksi esim. Simo Pakarinen, Suomalainen kirjallisuus 1930—32, s. 284, 296, Helsinki 1934, ja Salava, mts. 514.

⁶² Käsikirjoitus on Suomen Näytelmäkirjailijaliiton arkistossa. Sieltä saamani tiedon mukaan näytelmää ei ollut esitetty vielä 16. 6. 1980 mennessä.

⁶³ Pulla, Romaanitehtailua Mikan kanssa, s. 31.

⁶⁴ Waltarin kirjailijahaastattelu 1971, s. 143.

⁶⁵ Pulla, kirje tekijälle 28. 12. 1978.

⁶⁶ Ks. esim. Kivimaa, em. kirje.

⁶⁷ Saukko, em. kirje; vrt. Waltari, em. kirje Aholle.

tuuslaitokseen.⁶⁸ Jatkosodan aikaan Waltari palveli Valtion tiedotuslaitoksessa⁶⁹ Eino Jutikkalan johtamassa tuotantotoimistossa. Waltari alisti tuotteliaisuutensa valtiollisen sotapropagandan, sodasta tiedottamisen, kuten termi ehkä 1980-luvulla olisi käsitettävä, käyttöön ja laati runsaasti materiaalia henkisen sodankäynnin tarpeisiin. Waltari oli yksi toimiston tuotteliaimmista⁷⁰ kirjoittajista ja hänen erikoisalaan olivat laajat ja hankalatöiset julkaisut, mm. Neuvostovakoilun varjossa.⁷¹ Jatkosodan aikana Waltari muisteli laatineensa tuhatkunta kirjoitusta,⁷² joista osan anonyymina.⁷³ Nauticus-nimimerkillä Waltari julkaisi propagandakirjan Totuus Virosta, Latviasta ja Liettuasta (1941).

Henkisesti raskas, ulkopuolelta annettujen määräysten mukainen työskentely vaati Waltarilta niin paljon, ettei häneltä juuri jäänyt mahdollisuuksia täysipainoiseen taiteelliseen luomistyöhön. Useimmat hänen v. 1939—44 julkaisemistaan kaunokirjallisista teoksista olivat siksi ainakin pääosin jo ennen sotaa syntyneitä kuten v. 1944 ilmestynyt, Leo Arnen nimellä julkisuuteen tullut pienoisoromaani Unohduksen pyörrekin. Se on kirjoitettu vuonna 1939⁷⁴. Samana vuonna Waltari tarjosi sitä sekä kolmea muuta laajaa novellia julkaistavaksi. Kustantajan vastaus oli kielteinen; moralistinen kritiikki iski Waltariin jälleen kerran:

Hyvin perusteellisen harkinnan jälkeen täytyy meidän raskain mielin ilmoittaa, että emme voi ottaa julkaistavaksi novellikokoelmaasi. Myönnämme kernaasti, että kaikki neljä novellia teknillisessä ja tyyllisessä suhteessa ovat suorastaan virtuoosimaisia. Mutta emme voi mitään sille vaikutelmalle, että ne kaikki samalla ovat erinomaisen epämiellyttäviä ja että niissä tämän tästä löytyy sairaalloisia piirteitä, joita ei meillä ole syytä tuoda kirjallisuuteen.⁷⁵

⁶⁸ Waltari liittyi 1937 perustettuun Propagandaliitto ry:hyn, joka toimi aluksi armeijasta erillään tavoitteena maanpuolustustahdon vaaliminen ja kehittäminen. Propagandaliitto ry:n ytimenä oli Finlandia Uutistoimisto, josta tuli virallisesti Puolustusvoimain tiedotuslaitos, kun se liitettiin talvisodan aikana päämajan propagandaosastoon. Mika Waltari johti Finlandia Uutistoimiston kirjallista osastoa. Martti Julkunen, Talvisodan kuva. Ulkomaiset sotakirjeenvaihtajat Suomessa v. 1939—1940, s. 15—16, 19—20. Forssa 1975.

⁶⁹ Valtionarkiston ilmoituksen mukaan Waltari työskenteli tuotantotoimistossa toimittajana 19. 6. 1941—17. 8. 1943. Aila Narva, kirje tekijälle 26. 6. 1980.

⁷⁰ Martti Ruutu, kirje tekijälle 6. 6. 1980.

⁷¹ Kaarlo Marjanen, kirje tekijälle 22. 6. 1980.

⁷² Mika Waltarin juhla kirja, s. 39. Eino Jutikkala ei pidä tätä arviota oikeana. Jutikkala, kirje tekijälle 7. 6. 1980.

⁷³ L. A. Puntila, kirje tekijälle 2. 6. 1980; Jutikkala, em. kirje. Waltarin nimiin luettelotuja tekstejä on Valtionarkistossa n. 190. Narva, em. kirje.

⁷⁴ Mika Waltari, Koiranheisipuu ja neljä muuta pienoisoromaania, s. 230. Porvoo 1961.

⁷⁵ Yrjö Jäntin kirjeestä Mika Waltarille 15. 9. 1939. Muut kolme pienoisoromaania olivat Fine van Brooklyn, Jokin ihmisessä ja Ei koskaan huomispäivää. Ritva Haavikko, Näkökulmia Mika Waltarin luomisprosessiin. Rivien takaa, s. 248. Toim. Ritva Haavikko. Vaasa 1976.

”Epämiellyttäväksi” ja siten julkaisukelvottomaksi Unohduksen pyörteen teki jo sen alakuloinen ja toivoton tunnelma; sodan uhatessa kansalle odotettiin tarjottavan valoisampia näkemyksiä. Seuraavina vuosina pienoisoromaanin julkisuuteen pääsyä vaikeutti ilmeisesti Waltarin asema. Teosta olisi ollut hankala julkaista tiedotuslaitoksen optimismia ja puolustustahtoa kansaan valavan virkailijan nimissä. Waltari turvautui jälleen salanimeseen.

Waltari suhtautui Unohduksen pyörteeseen arvostavammin kuin muihin pseudonyymi- ja signatuurikirjoituksiinsa. Hän julkaisi sen — joskin kielellisesti ja tyyllillisesti korjailtuna⁷⁶ — vuonna 1961 kokoelmassa Koiranheisipuu. Siinä pienoisoromaanin nimenä on Sellaista ei tapahdu. Tämä nimi lienee alkuperäinen, koska Waltari käytti sitä jo vuonna 1939.

6. Salanimikirjoittelu: kokeilua ja uusien suuntien etsintää

Kotimaassa Mika Waltaria on pidetty salanimien ja nimimerkkien suurkäyttäjänä.⁷⁷ Kymmenkunnalla kirjoittajanimellään hän kuitenkin jää kauas maailmankirjallisuuden signatuurien ja pseudonyymien tuhlaajista kuten Voltairesta, jonka salanimiä on tunnistettu noin sata.⁷⁸ Waltarin kirjailijanimistä mikään ei ole ollut niin runsaassa käytössä, että siitä olisi tullut yhtä tuttu kuin hänen omasta nimestään.

Alkutuotantonsa pseudonyymikirjoittamiseen Waltari suhtautui varsinkin akateemikoksi tulonsa jälkeen varauksellisesti. Hän painotti, että hänen vakava kirjallinen työnsä alkoi vasta v. 1928 Suuresta illusionista,⁷⁹ ei mistään Korpin raakileesta tai Raakin tekeleestä. Waltari ei antanut harjoitelmia pitämässään nuoruudentöissä⁸⁰ arvoa edes sille, että niissä on ominaisuuksia, jotka ennakoivat mestariteosten ratkaisuja. Untamo Raakin nimissä tehdyssä runossa kirjailija paljasti varhaisen kiinnostuksensa Egyptiin. Kristian Korpin novelleissa hän osoitti harjoitelleensa ensimmäisen persoonan varaan rakentuvan kerronnan moninaisten mahdollisuuksien käyttöä jo 1920-luvun puolivälistä läh-

⁷⁶ Vielä 1950-luvun lopulla Waltarilla oli käsitys, että kaunokirjallinenkin teksti vanhenee kieleltään nopeasti: ”— — suomen kielihän kehittyy jatkuvasti ja sanonnat täsmentyvät — en voi enää hyväksyä sellaisenaan edes parinkymmenen vuoden takaisten kirjojeni kieltä.” Uusi Suomi 19. 9. 1958, s. 6. Kymmenen vuotta myöhemmin Waltarin suhtautumistapa oli muuttunut. Hän ei tehnyt uusintapainoksena ilmestyneen Suuren illusionin kieliasuun muutoksia.

⁷⁷ Esim. Marjanen, em. kirje.

⁷⁸ Kallio, mts. 9—10.

⁷⁹ Esim. Mika Waltarin juhla kirja, s. 22.

⁸⁰ Waltarin haastattelu 19. 4. 1974.

tien. Myöhemmälle romaaniutuotannolle tunnusomaiseen minäkerrontaan päätyminen oli pitkän kehityksen tulosta.⁸¹

Ajanvietekirjallisuus tarjosi Waltarille mahdollisuuden tyylikokeiluihin ja aihealueen laajentamiseen. Ihmeellinen Joosef voidaan nähdä Appelsiininsiemenen rinnakkaisteokseksi. Waltari laati samasta teemasta kaksi variaatiota: M. Ritvalana hän julkaisi keveän version ja omalla nimellään vakavan. Niinpä kirjoittajanimien käytössä voi nähdä työnjakoajattelua. Kapteeni Leo Rainion seikkailukirjojen teko tutustutti Waltarin käytännössä veijariromaanin tekniikkaan, jota hän myöhemmin sovelsi menestyksekkäästi historiallisissa romaaneissaan, erityisesti Mikael Karvajalassa.

Waltarin ja Pullan yhdessä koostamat seikkailuromaanit ovat tavaltaan oman aikansa tunteiden tulkkeja ja siksi merkityksellisiä Waltarin tuotannossa. Niissä voi havaita asenteenmuutoksen, joka tapahtui Waltarin tuotannossa 1930-luvun alussa: kääntymisen kansainvälisen ihailusta kansallisen arvostamiseen. Seikkailuromaaneissa tuntuu vahvana varsinkin syntyajan kevyelle kirjallisuudelle ominainen⁸² nuoren tasavallan itsetunnon kohottaminen. Suomalaisten omanarvontuntoa nostettiin Waltarin ja Pullan yhteistuotannossa kuitenkin siinä määrin naapurikansojen kustannuksella, että Punainen madonna joutui sodan jälkeen ns. kiellettyjen kirjojen listoille!⁸³ Sinne joutui myös Nauticuksen Totuus Virosta, Latviasta ja Liettuasta,⁸⁴ mistä Waltarille koitui muuta-kin harmia.

Kustantaja katsoi Leo Arnen Unohduksen pyörteen olevan niin etäällä sota-ajan henkisestä ilmapiiristä, ettei se halunnut julkaista teosta. Waltarin Nauticuksena kirjoittama Baltia-aiheinen tendenssikirja vastasi täysin ajan odotuksia ja palveli hyvin virallisia päämääriä — niin kauan kuin sodan päättymisestä ei ollut tietoa. Kun sota loppui, Nauticuksena kirjoitetusta tuli rasite Waltarin kirjailijanuralle pitkäksi aikaa. Nimimerkkikään ei ollut voinut suojata häntä, koska hän oli julkaissut esimerkiksi Neuvostovakoilun varjossa -teoksen omalla nimel-

⁸¹ Onerva Kylmämettä-Kiiski, Mika Waltarin kehitys novellistina, s. 57—65. Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma 1974.

⁸² Kari Immonen, Informaatiota, ideologiaa, liiketoimintaa? Venäjää ja Neuvostoliittoa käsittelevä kirjallisuus Suomessa vuosina 1917—1939, s. 209—210. Turun yliopiston yleisen historian lisensiaatintutkielma 1980.

⁸³ Esim. Helsingin kaupunginkirjastosta Kapteeni Leo Rainion Punainen madonna siirrettiin Waltarin Neuvostovakoilun varjossa ja Antero ei enää palaa -teosten ohella varastoon, josta niitä edelleen saa vain opintosalikäyttöön. B. Carpelan, kirje tekijälle 19. 5. 1980.

⁸⁴ Suomen Kustannusyhdistyksen 23. 10. 1944 päivätyssä listassa kirjoista, joiden myynti kirjakauppiaita kehoitettiin lopettamaan, oli Nauticuksen teoksen lisäksi Waltarilta vielä Neuvostovakoilun varjossa -kirja.

lään. Kotimaassa välitön seuraus Waltarin sodanaikaisesta tilaustyökentelystä oli ainakin Kaarlo Marjasen mielestä se, että Sinuhe, egyptiläinen jätettiin 1945 valtionpalkinnotta.⁸⁵ Ulkomaisena heijastuksena voisi pitää sitä, ettei vielä vuoteen 1978 mennessä ainoatakaan Waltarin teosta ollut julkaistu venäjäksi käännettynä.⁸⁶

Salanimi-, nimimerkki- ja nimettömyyskirjoittamisen selvittäminen Waltarin kirjailijantyössä tarjoaa sinänsä mielenkiintoista uutta tietoa ja ainesta. Näin syntyneet tuotteet eivät ole hyödyllistä tunnettavaa yksin teemojen kehittelyn kannalta, vaan niiden ilmaantuminen kulloinkin Waltarin kirjailijantyön eri jaksoihin on tärkeä merkki, oire uudesta. Voi nimittäin havaita, että tuo kirjoittaminen keskittyy kirjailijan tuotannon murrosvaiheisiin, sellaisiin kohtiin, joissa hänen tuotantonsa suunta selvästi muuttuu. Se liittyy kokeiluun, hapuiluun, omimman ilmaisutavan etsimiseen. 1920-luvun puolivälissä Waltari koki vaikean kriisin. Usko ja epäily taistelivat hänessä. Se heijastui jopa runokokoelmien nimiin: *Lauluja Saatanalle* ja *Sinun ristisi juureen*⁸⁷. Tämän jälkeen Waltari löysi alkutuotantonsa modernistisen tyylin. 1930-luvun alussa Waltarin kehitys oli hänen omien sanojensa mukaan johtamassa ”in absurdum”.⁸⁸ Salanimen mahdollistaman labiilivaiheen jälkeen Waltari päätyi vakavaan objektiiviseen kerrontaan. Hän koki 1930-luvun puolivälissä olevansa jälleen ilmaisullisessa umpikujassa⁸⁹. Nimimerkkien suojassa kirjoituskilpailuihin osallistuessaan hän löysi uuden lajin, pienoisoromaanin. Vasta henkisesti musertava sota-aika puseresi esiin Sinuhe, egyptiläisen. Waltarin luomiskaari nousi näin huippuunsa. Hänen ei tarvinnut enää kokeilla eikä hapuilla. Kun hän sai keskittyä vain siihen, mitä todella halusi luoda, signatuuri- ja pseudonyymikirjoittaminen jäivät lopullisesti.

⁸⁵ Marjanen, em. kirje.

⁸⁶ Vallinkoski—Juurinen, mt.

⁸⁷ Ritva Haavikko, *Näkökulmia Mika Waltarin luomisprosessiin*. Rivien takaa, s. 260.

⁸⁸ Mika Waltarin juhlaKirja, s. 29, 30, 47.

⁸⁹ Waltarin kirjailijahaastattelu 1971, s. 353.

ONERVA KYLMÄMETSÄ-KIISKI: *A survey of Mika Waltari's pseudonymous writings*

Mika Waltari (1908—1979), the Finnish writer best known abroad, may by now be considered a classic. The profile of this author, however, and his output of over 80 works, still await thorough investigation.

The study of the position and significance of pseudonymous writings in Waltari's work offers new information and material interesting in itself, in addition to revealing valuable insights into his development as a writer. Waltari made extensive use of pseudonyms and pen names, despite the fact that in his handbook *Aiotko kirjailijaksi? (Do You Want to Be a Writer?, 1935)* he advises avoiding them!

Predictably enough, Waltari mainly concealed his own name in his early writings, starting with narrative and poetry contributions to periodicals in his teens. Pen names known to have been used by Waltari in newspapers and magazines include *Nequiquam*, *Perroquet*, *Periskooppi* (Periscope), and *M. W.*, as well as the pseudonym proper *Untamo Raakki*. Under the initials *M. W.*, Waltari published hundreds of art reviews. He published entire works under the pseudonyms *Kristian Korppi*, *M. Ritvala*, *Leo Arne*, and *Nauticus*. Under the name *Captain Leo Rainio*, Waltari collaborated with Armas J. Pulla on the writing of three novels and one unpublished play.

A natural explanation for Waltari's fondness for pseudonyms can be found in the practice of his literary acquaintances among the 'Fire-Bearers': many young poets in the 1920s adopted a *nom de plume*. He also made use of the protection of pseudonyms in his early writings since the content of his writings clashed with the theological values of his family. In the 1930s, his main reason for publishing under a false name was to avoid accusations of overproduction, which he was subject to throughout his career, though he also did so for economic reasons. With the approach of war, he once again turned to the use of pen names when his publisher refused to publish his works.

The occurrence of pseudonymous writings at various stages of Waltari's literary career is a significant event, the sign of something new; for his use of pseudonyms is concentrated in periods of change, points at which the direction of his writings was clearly altering. Under the cover of pen names, he expanded the field of his subject matter, carried out experiments in style, and searched for his true expression. Once his career had reached its peak, with *Sinuhe the Egyptian* in 1945, he no longer needed to experiment nor to be ashamed. Now that he was free to concentrate on what he really wanted to create, his use of pen names and pseudonyms was finally abandoned.